

Maciej Kuboń
Katedra Inżynierii Rolniczej i Informatyki
Akademia Rolnicza w Krakowie

KRYTERIA WYBORU DOSTAWCÓW TOWARÓW DLA GOSPODARSTW ROLNICZYCH O WIELOKIERUNKOWYM PROFILU PRODUKCJI

Streszczenie

Przedstawiono ocenę kryteriów wyboru dostawców w gospodarstwach rolniczych o wielokierunkowym profilu produkcji. Na podstawie badań w 30 gospodarstwach rolniczych dokonano oceny podstawowych kryteriów wpływających na wybór dostawców surowców i materiałów. Stwierdzono, iż podstawowym kryterium wyboru była cena (poziom cen i możliwość negocjacji cen), a czynnikami mającymi niewielki wpływ na wybór dostawców były dodatkowe usługi świadczone przez usługodawców, w postaci transportu na koszt dostawcy lub stałej dostępności towaru.

Słowa kluczowe: wybór, kryteria, dostawcy, ocena, logistyka, zaopatrzenie

Wstęp

Gospodarstwa rolne jednocześnie kupują i sprzedają zdecydowaną większość towarów zaliczanych do środków produkcji innych gałęzi przemysłowych. Jest więc to grupa podmiotów, która zawsze występuje na rynku w podwójnej roli – jako nabywcy określonych dóbr produkcyjnych i jako dostawcy innych, wytworzonych przez siebie towarów, w części także jako środki produkcji w wyższym stopniu przetworzenia [Wojciechowski 1998]. Podstawowym zadaniem logistyki zaopatrzenia jest dostarczenie niezbędnych (z punktu widzenia produkcji czy też sprzedaży w przypadku przedsiębiorstwa handlowego) surowców i materiałów w wymaganej ilości, odpowiedniej jakości, we właściwym czasie, we właściwym miejscu [Sarjusz-Wolski 1998]. Zwykle podstawowym problemem, na jaki natrafia gospodarstwo rolne przy podejmowaniu decyzji o wyborze źródła zakupu, jest niedostatek wiedzy o potencjalnych oferentach. W praktyce najlepszym źródłem informacji o producentach działających na określonym rynku okazują się najczęściej przedstawiciele firm lub sąsiedzi. Dostępne w ten sposób informacje mogą być pomocne w uzyskaniu orientacji o dużych przedsiębiorstwach, zajmujących się handlem środkami produkcji [Wesołowski 1992]. Selekcja ofert dostaw poszukiwanego surowca, materiału oraz negocjacje przeprowadzone z potencjalnymi dostawcami powinny pozwolić na dokonanie ostatecznego wyboru źródła dostawy.

W procesach pozyskiwania surowców i materiałów do produkcji rolniczej istotnym zagadnieniem jest wybór dostawcy, który powinien być dokonywany na podstawie szczegółowych badań rynków zaopatrzeniowych. Dlatego też celem pracy jest ocena wyboru dostawców pod względem najczęściej stosowanych kryteriów, jakimi są: cena, jakość, terminowość oraz dodatkowe usługi [Schulte 1991, Szczepankiewicz 1996].

Zakres i metodyka badań

Badania przeprowadzono w 30 gospodarstwach rolniczych położonych w gminie Kamionka Wielka. Analiza wielkości i struktury produkcji dała podstawę do tego, aby wszystkie z badanych obiektów zaliczyć do grupy gospodarstw o wielokierunkowym profilu produkcji.

Badania przeprowadzono w formie wywiadu kierowanego. Oprócz podstawowych informacji dotyczących produkcji roślinnej, zwierzęcej, wyposażenia w techniczne środki produkcji, dokonano szczegółowych badań dotyczących oceny czynników wpływających (decydujących) na wybór źródeł zaopatrzenia (dostawców). Oceny dokonano na podstawie najczęściej stosowanych kryteriów: cena, jakość, terminowość oraz dodatkowe usługi. Wagę kryterium ustalono w skali 5-punktowej (1 pkt – nieistotny, 5 pkt – bardzo istotny). Analizy dokonano według następujących kryteriów podziałowych:

- wielkości gospodarstwa (ha),
- wielkości zakupionych nakładów surowcowo-materiałowych (t/ha),
- odległości od rynków zaopatrzenia (km),
- liczby posiadanych środków transportowych (szt./gosp.).

Wyniki badań

Badaniami objęto gospodarstwa o powierzchni 1-12,8 ha UR. Średnia powierzchnia gospodarstwa kształtowała się na poziomie 4,4 ha, przy średniej liczbie pól 3,7 i średniej wielkości pola 1,4 (tab. 1).

Tabela 1. Charakterystyka badanych gospodarstw rolniczych
Table 1. Characteristics of surveyed farms

Grupy obszarowe gospodarstw	Liczba obiektów w grupie	Średnia powierzchnia użytków rolnych	Średnia liczba pól w gospodarstwie	Średnia wielkość pola	Odległość od rynków		Wyposażenie w środki transportowe	
		ha		ha	zaopatrzenia	zbytu	liczba	średnia ładowność
				km		szt./gosp.	t/środek	
1-4 ha	16	2,2	3,4	1,1	11,8	6,6	2,2	2,0
4-8 ha	11	5,9	3,8	1,6	11,0	13,7	2,6	3,7
Pow. 8 ha	3	11,0	5,0	2,2	5,2	26,9	2,7	4,5
Ogółem	30	4,4	3,7	1,4	10,4	11,2	2,5	3,6

Jak można zauważyć, wraz ze wzrostem powierzchni użytków rolnych rośnie liczba pól w gospodarstwie i średnia wielkość pola. W grupie gospodarstw największych (pow. 8,01 ha) średnia liczba pól wzrosła w stosunku do obiektów najmniejszych (1-4 ha) o 47%, a wielkość pola o 100%.

Duży wpływ na organizację zaopatrzenia i zbytu ma odległość gospodarstwa od rynków zaopatrzenia i zbytu. W badanych gospodarstwach średnia odległość od rynków zaopatrzenia i zbytu kształtowała się na zbliżonym poziomie – 10,4 km i 11,2 km, przy czym badania wykazały zależność pomiędzy wielkością gospodarstwa a odległością. W miarę wzrostu powierzchni użytków rolnych ponad 2.krotnie maleje odległość gospodarstw od rynków zaopatrzenia, natomiast 4.krotnie wzrasta odległość od rynków zbytu. Jest to efekt coraz częstszego poszukiwania przez właścicieli gospodarstw nowych, bardziej korzystnych rynków zbytu. Średnio w badanych obiektach znajdowały się 3 środki transportowe o średniej ładowności 3,6 tony. Liczba środków, jak również ich średnia ładowność rosła w miarę wzrostu powierzchni użytków rolnych z 2 t do 4,5 t/środek.

W celu prowadzenia i utrzymania na określonym poziomie produkcji rolniczej gospodarstwa rolnicze muszą ponosić nakłady surowcowo-materiałowe, które można podzielić na nakłady bezpośrednie i pośrednie (tab. 2). Średnio w badanych obiektach wielkość zakupionych środków surowcowo-materiałowych wynosiła 1,8 t/ha, z czego 33,3% to nakłady bezpośrednie, a 66,7% pośrednie. W miarę wzrostu powierzchni gospodarstw można zauważyć spadek wielkości zakupywanych środków produkcji. Wielkość nakładów (środków) bezpośrednich w gospodarstwach największych w stosunku do najmniejszych zmniejszyła się ponad 2.krotnie, a nakładów pośrednich ponad 4.krotnie. Badania wykazały, iż średnia odległość od dostawców maleje w miarę wzrostu powierzchni użytków rolnych z 0,8 do 0,3 km w przypadku zakupu środków produkcji bezpośrednich i z 11,8 do 7,3 km w przypadku pośrednich.

Tabela 2. Wielkość i struktura zakupionych środków surowcowo-materiałowych do produkcji rolnej

Table 2. Amount and structure of raw material and material inputs

Grupy obszarowe gospodarstw	Wielkość zakupionych nakładów surowcowo-materiałowych				
	razem	bezpośrednich		pośrednich	
	t/ha	t/ha	odległość (km)	t/ha	odległość (km)
1-4 ha	2,6	0,8	7,3	1,8	11,8
4-8 ha	1,3	0,5	6,2	0,8	12,4
Pow. 8 ha	0,7	0,3	4,6	0,4	7,3
Ogółem	1,8	0,6	6,6	1,2	11,4

W ramach zaopatrzenia gospodarstw w niezbędne do produkcji rolniczej surowce i materiały wykorzystywany był transport własny i usługowy. W tabeli 3 przedstawiono procentowy udział transportu własnego i usługowego przy przewozach nakładów bezpośrednich i pośrednich.

Tabela 3. Procentowy udział transportu własnego i usługowego w ramach zaopatrzenia gospodarstw

Table 3. Percentage share of own and rendered transport in supply of the farms

Grupy obszarowe gospodarstw	Razem		Środki bezpośrednie		Środki pośrednie	
	Transport (%)					
	własny	usługowy	własny	usługowy	własny	usługowy
1-4 ha	57,4	42,6	91,6	8,4	50,6	49,4
4-8 ha	40,0	60,0	88,2	11,8	27,7	72,3
Pow. 8 ha	51,1	49,9	45,1	54,9	60,3	39,7
Ogółem	48,5	51,5	85,5	14,5	41,5	58,5

Transportem własnym przewieziono 48,5% ładunków, a transportem usługowym 51,5%. W największym zakresie z transportu własnego korzystały gospodarstwa najmniejsze (57,4%), a z transportu usługowego gospodarstwa o powierzchni 4-8 ha UR (60%). Środki bezpośrednie, ze względu na mniejszą odległość gospodarstw od rynków zaopatrzenia, przewożone były w 85,5% transportem własnym, w 14,5% transportem usługowym. W miarę wzrostu powierzchni gospodarstwa maleje udział transportu własnego z 91,6% do 45,1% na korzyść transportu usługowego (8,4-54,9%). Przy zaopatrzeniu gospodarstw w środki produkcji pośrednie udział transportu własnego i usługowego kształtuje się na zbliżonym poziomie (41,5% i 58,5%). W największym zakresie samoobsługa transportowa odbywała się w gospodarstwach pow. 8 ha (60,1%), a transport usługowy w gospodarstwach 4,01-8 ha UR (72,3%).

W tabelach 4-7 przedstawiono kryteria oceny dostawców w zależności od przyjętych kryteriów podziałowych: wielkości gospodarstw, wielkości zakupowanych środków surowcowo-materiałowych, odległości od rynków zaopatrzenia i liczby posiadanych środków transportowych.

Dane z tabeli 4 wskazują, że właściciele wszystkich gospodarstw przy ocenie wyboru dostawców na pierwszym miejscu stawiali kryterium - cena, przy średniej punktów 3-4. Mniej istotna okazała się jakość usług przy średniej punktów 2,4-3,3. Najmniej istotnym kryterium były dodatkowe usługi świadczone przez dostawców, tj. dowóz na miejsce, dowóz na telefon, stała dostępność towarów (średnia 2,5-2,8 pkt). Dla gospodarstw najmniejszych podstawowym kryterium wyboru dostawców była cena, a konkretnie cena produktu (4 pkt) i możliwość negocjowania cen (3,81 pkt). Najmniej istotnym kryterium wyboru była jakość usług, a szczególnie niezawodność (2,1 pkt). Rolnicy z drugiej grupy obszarowej (4,01-8 ha) również jako podstawowe kryterium wyboru podali poziom cen (4 pkt), za to najmniej istotnym czynnikiem była niezawodność oraz stała dostępność towaru (2,45 pkt). Właściciele gospodarstw największych stwierdzili, że najistotniejszym kryterium wyboru dostawców była cena (4-4,3 pkt) oraz jakość usług (3,3-4 pkt). Najmniej istotnym kryterium okazały się dodatkowe usługi (utrzymanie zapasów 3 pkt, transport na koszt dostawcy 3,3 pkt).

Dla gospodarstw, których wielkość zakupionych towarów była najmniejsza (tab. 5) podstawowym kryterium wyboru dostawców była również cena (cena produktu 3,9 pkt, możliwości negocjacji cen 3,6 pkt). Najmniej istotnym czynnikiem okazała się niezawodność świadczonych usług oraz stała dostępność towaru (2,6 pkt). Najniżej to kryterium ocenili rolnicy, którzy zakupili środki produkcji na poziomie 2-5 t/ha (1,71 pkt). Mało istotnym kryterium okazał się również transport na koszt dostawcy (3,2-2 pkt) i utrzymanie ustalonych terminów (3,1-2,3 pkt). Świadczy to o tym, że większość rolników z badanych gospodarstw posiada własne środki transportowe, jak również wystarczającą powierzchnię magazynową na przechowanie zapasów. Można zauważyć, iż w miarę wzrostu ilości zakupywanych towarów rośnie istotność ceny produktu (3,9-4,4 pkt) i możliwości negocjowania cen (3,6-4 pkt), maleje natomiast istotność warunków płatności (3,4-2,5 pkt), zmian w zamówieniach (3,1-2,6 pkt) oraz transportu na koszt dostawcy (3,2-2 pkt).

Kolejnym kryterium podziału pod względem którego oceniano wybór dostawców była odległość od rynku zaopatrzenia (tab. 6). Dla rolników, którzy zamieszkiwali najbliżej rynków zaopatrzenia w surowce do produkcji najbardziej istotnym kryterium wyboru dostawcy było kryterium cenowe: cena produktu (4,6 pkt) oraz możliwość negocjowania cen (3,8 pkt). Najmniej istotnym czynnikiem wyboru dostawców była niezawodność świadczonych usług oraz stała dostępność towaru (2,5 pkt). Rolnicy, którzy byli oddaleni od punktów zaopatrzenia o 8-17 km stwierdzili, że podstawowym kryterium wyboru dostawcy jest również poziom cen (4,1 pkt), zaś najmniej istotne są dla nich dodatkowe usługi. Właściciele gospodarstw najbardziej oddalonych od rynków zaopatrzenia również bardzo liczyli się z poziomem cen, natomiast najmniej istotnym kryterium okazały się warunki płatności oraz dodatkowe usługi (1,8 pkt).

Przy wyborze dostawców, niezależnie od liczby posiadanych środków (tab. 7), jako podstawowe kryterium wyboru rolnicy podali cenę produktu. W miarę wzrostu liczby środków transportowych w gospodarstwach rośnie istotność tego kryterium (z 4 do 4,7 pkt). Podobny wzrost i równie wysoką ocenę odnotowano w przypadku możliwości negocjacji cen (z 3,7 do 4,1 pkt). Najmniej istotnym kryterium w tym przypadku okazało się kryterium: jakość, a szczególnie niezawodność świadczonych usług przez dostawcę, gdzie w miarę wzrostu liczby posiadanych środków transportowych istotność tego czynnika maleje (z 2,3 do 2,1 pkt). Podobną sytuację można zaobserwować w przypadku transportu na koszt dostawcy (z 3 do 2,1 pkt).

Wnioski

Średnio w badanych obiektach wielkość zakupionych środków surowcowo-materiałowych wynosiła 1,8 t/ha, z czego 33,3% to środki bezpośrednie, a 66,7% pośrednie. W badanych gospodarstwach transportem własnym w ramach zaopatrzenia gospodarstw w niezbędne środki produkcji przewieziono 48,5% ładunków, a transportem usługowym 51,5%. Właściciele badanych gospodarstw przy wyborze dostawców na pierwszym miejscu stawiali

kryterium - cena, a następnie jakość usług. Najmniej istotnym kryterium przy wyborze były dodatkowe usługi świadczone przez dostawców, m.in.: dowóz na miejsce, dowóz na telefon, stała dostępność towarów.

W miarę wzrostu ilości zakupywanych towarów rośnie przy wyborze dostawców istotność takich czynników, jak: cena produktu i możliwości negocjowania cen, maleje natomiast istotność warunków płatności, zmian w zamówieniach oraz transportu na koszt dostawcy. Gospodarstwa najbardziej oddalone od rynków zaopatrzenia jako najistotniejsze kryterium wyboru stawiali cenę towaru, natomiast najmniej istotnym kryterium okazały się warunki płatności oraz dodatkowe usługi. W miarę wzrostu liczby środków transportowych w gospodarstwach rośnie przy wyborze dostawców istotność takiego czynnika, jak cena produktu oraz możliwości negocjowania cen. Najmniej istotnym czynnikiem okazała się niezawodność świadczonych usług przez dostawcę oraz możliwość transportu na koszt dostawcy.

Bibliografia

- Sarjusz-Wolski Z. 1998. Strategia zarządzania zaopatrzeniem. Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa
- Schulte H. 1991. Logistik: Wege zur Optimierung des Material- und Informationsflusses. Franz Vahlen, München
- Szczepankiewicz W. 1996. Logistyka marketingowa. Wydawnictwo AE, Kraków
- Wesołowski S. 1992. Logistyka zakupu – czynniki rozwoju i ograniczenia. Gospodarka materiałowa, 3
- Wojciechowski T. 1998. Zarządzanie sprzedażą i zakupem materiałów. PWN, Warszawa